

Tomteklubbens årskrönika

2021

74:e verksamhetsåret

Året 2021 blir det andra året med den pandemi vars konsekvenser nästan kan jämföras med Spanska sjukans som drabbade världen för 100 år sedan. I slutet av oktober 2021 har coronapandemin skördat 15 000 liv i Sverige. Globalt är siffran 5 miljoner döda. Och vi har inte sett slutet än. Utan den extremt snabba processen med framtagning av vaccin mot viruset Covid-19 hade dödssiffrorna med säkerhet varit väsentligt högre. Att tomtarna, som tillhört riskgruppen 80+, klarat sig tackar vi speciellt för.

Trots isolering och kontaktrestriktioner finns det en del att berätta om klubbens aktiviteter under det gångna året. Då först och främst årets kulturutflykt den 30 augusti som i Nisses utmärkta regi förlades till Fjäderholmarna i Stockholms skärgård. Att vi hade tur med vädret gjorde inte evenemanget mindre njutbart. Tyvärr kunde Prisses Aina inte delta.

Några bilder från utflykten får illustrera den minnesvärda dagen. Man tar sig med båt till holmarna. I vårt fall från Skeppsbron i Gamla Stan.

Ögruppen Fjäderholmarna i bildens högra kant

Vår destination omnämns första gången i en skrift år 1381

Den ”vinddrivna” Ostindiefararen Götheborg låg dagen till ära vid Skeppsbrokajen för att visa upp sig för stockholmarna, som bereddes tillfälle att gå ombord på sevärdheten.

1700-talets transportmedel

Ostindiefararen Götheborg är en replik av den 1745 förolyckade ostindiefararen med samma namn (Götheborg). Under 20 månader mellan 2005 och 2007 seglade skeppet den historiska rutten från Göteborg till Kina tur och retur.

Vårt transportmedel från Gamla stan till Fjäderholmarna blev den fossilbränsleberoende Stockholms Ström 2.

2000-talets transportmedel

Framme vid holmarna inleder sällskapet en rundvandring i sakta mak, interfolierad med en vältajmad paus där arrangörens medhavda sprudlande dryck med tilltugg serverades.

*Nisse, Fnissan (Elisabeth), Prisse, Fnisse
Fotografen Nissan (Britt-Marie) saknas på bilderna*

Under pausen passar sällskapet också på att skrapa fram årets nitlotter i Triss-lotteriet. Pandemin har på inget sätt påverkat Tomteklubbens ekonomi då kassan under perioden bestått av de nu färdigskrapade och därmed kasserade lotterna. Något ekonomiskt tomterally, som börs-mäklarna hoppats på, har trisslotterna aldrig varit i närheten av.

[Läs mer >](#)

Statistiken talar för tomterally

Efter pausen fortsätter rundvandringen i behaglig lunk mot nästa kulinariska höjdpunkt – Fjäderholmarnas krog i strålände sol och sjöläge.

Fjäderholmarnas krog

Nisse Fnissan Fnisse Prisse

Fnisse Nissan Prisse Nisse

En annan aktivitet under året genomfördes redan den 3 juni. Då ansåg tomtarna med moror, efter två vaccineringsar, att de skulle kunna stå emot pandemin. Men inte Prisses inbjudan till sightseeing i våningen på Sikreno! Golv, väggar, möblering med mera hade ”renoverats”. Och att resultatet uppskattades av besökarna framgick tydligt av alla superlativer och nöjda nunor.

Under verksamhetsåret har tomtarna också ”under största möjliga tystnad” firat sina 83-årsdagar. Och som brukligt firades nyårsafton med Gunilla och Ulf Karlströmer men nu via det genom pandemin uppgraderade kontaktforumet på Internet.

Även om klubbens aktiviteter under året måste betraktas som blygsamma kan ändå en del annat med koppling till klubben redovisas. Det sker i bilagan till årskrönikan - *Appendix*.

Verksamhetsåret 2021 får väl ses som en lättviktig generalrepetition på marschen mot jubileumsmärkesåret 2022. Tomteklubbens 75:e verksamhetsår!

Stockholm den 6 december 2021

Vid tangenterna

Fnisse
Sekreterare

Appendix

Tomteklubben – i smått och gott

Under klubbens kulturutflykt till Fjäderholmarna passade Fnisse på att informera om lite nytt rörande Sällskapet Idun, där tomtarna är medlemmar.

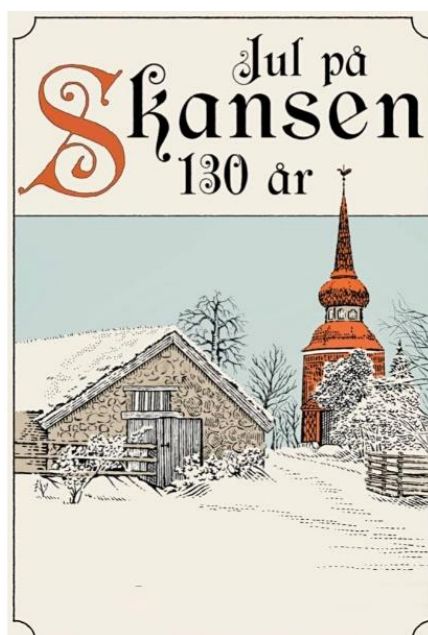
Som Iduneser vet vi att sällskapet grundades 1862. Vad vi inte haft klart för oss kan man läsa i Svenska Turistföreningens bok från 1929 med titeln *Stockholm*. Där står följande:

Vid den tiden — allra senast — är riksdagen slut och det officiella Stockholm har ledigt, i den mån det icke är upptaget av allsköns kongresser. Ty Stockholm är en mycket omtyckt ort för internationella sammankomster av skilda slag. Det lockar att få mottagningsdiner i Gyllene salen och lunch på Operaterassen eller Idunhallen, att göra utfärder till Saltsjöbaden och kanske t. o. m. få komma på garden party i Logården — och att njuta av svalt solsken och ljusa nätter i en av världens härligaste sommarstäder, som dessutom är berömd för sin förmåga att utöva värdskap.

När Skansen 1901 förvärvade Sollidenområdet, som då kallades Tivoliområdet, fanns redan en sommarrestaurang, Idunhallen, uppförd 1886.

Att restaurang Solliden på Skansen, (där Fnisse och Fnissan 1965 efter vigseln i Seglora kyrka och middag på Högloftet avslutade bröllopsfestligheterna med dans) en gång i tiden hette *Idunhallen*, uppförd 1886, har varit okänt för tomtarna. Det var ju också på Solliden som Tomteklubben's årsmöte hölls den 6 december 2017 vid klubbens 70-årsjubileum, då följt av jubileumsmiddag i restaurangen med moror. Och i år firar Skansen, världens första friluftsmuseum, 130 år. Invigningen skedde den 11 oktober 1891.

Efter hemkomsten från kulturutflykten till Fjäderholmarna dyker en koppling till statsgeologen Fredrik Svenonius upp. Hurså? Jo, det var han som kom med idén till grundandet av Svenska Turistföreningen 1885 och var också, tänka sig, Idunes.

En annan Fredrik, konstnären och professorn Johan Fredrik Höckert, var en av grundarna av Idun. Hans målning *Gudstjänst i Lövmocks fjällkapell* väckte stor uppmärksamhet på världsutställningen i Paris 1855, där Höckert begåvades med en guldmedalj. Och så visar det sig att han är släkt med Fnisses sysslingbarn Gunilla Melin.

Samma år som Idun bildades övertogs Ersta Malmgård på Södermalm i Stockholm av Ersta Diakoni. Jaha? Ja, Nisses farfar Carl Johannes Norrby, född i Visby 1870, blev föreståndare för Ersta Diakonianstalt 1910. Han var tidigare kyrkoherde i Lovö socken, slottspastor vid Drottningholms slottskapell, extra ordinarie hovpredikant och senare teologie doktor i Uppsala 1927. Han har fått en sal uppkallad efter sig på Ersta — Norrbysalen — med magnifik utsikt över gamla Idunhallen, nu Solliden.

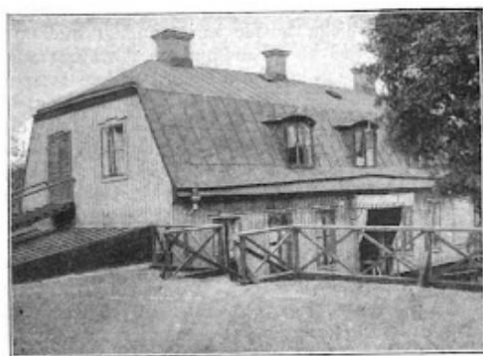

Norrbysalen på Ersta

Och på Ersta föddes Nisses pappa Johannes, Stockholms Konserthus' verkställande direktör, tomteklubbens första Hederstomte 1989 och Idunes i 52 år, 1942-1994.

Samma år som Idun och Ersta inledde sin verksamhet 1862 startade Pauvres Honteux. Vad är nu det? Pauvres Honteux är franska *för blygsamma fattiga* eller *skamsna fattiga* och betecknar ståndspersoner och tidigare välbeställda som hamnat på obestånd.

1865 beslöt styrelsen i Pauvres Honteux att inköpa den Fritziska sidenväwaregården (även känd som Hazeliushuset) vid Surbrunnsgatan 9 (45 med senare numrering). Här föddes skansen-grundaren Artur Hazelius hösten 1833, ett kvarter från Fnisses bostad på Surbrunnsgatan 61, åren 1951-1964. Hazeliushuset flyttades 1926 till Skansen.

Hazelius' födelsehem: huset nr 45 Surbrunnsgatan.

Hazelius huset på Surbrunnsgatan t.v. och på Skansen t.h.

När Hazelius tog initiativet till grundandet av Skansen och Nordiska Museet hade han till sin hjälp den ett år äldre nära vännen Axel Key, professor, rektor för Karolinska Institutet och, visst, Iduns grundare. Key var också nära vän till den ett år yngre Alfred Nobel, född ett par månader före Hazelius 1833.

Att Iduns grundare Axel Key skrev verket *Studien in der Anatomie des Nervensystems und des Bindengewebes* (1874-1875) uppmärksammades av Charles Darwin som i ett brev till Key uttryckte sin beundran. I Iduns jubileumsskrift vid 150-årsjubileet kan man läsa:

”Charles Darwin karakteriserade i ett brev till Axel Key arbetet som *‘by far the most magnificent one which I have ever seen on anatomy and histology’*. ” (Idun 150 år, sid. 34)

För att bli invald i Sällskapet Idun måste man vara man. Kvinnor göra sig ej besvär. Men kvinnorna tar egna initiativ och bildar Iduns Kvinnliga Akademi 1885. En av grundarna är Karolina Widerström, Sveriges första legitimerade kvinnliga läkare. Två dagar efter TK:s årsmöte presenteras Karolina Widerström i ett föredrag på Stockholms stadsarkiv och en spännande bok om henne med titeln *En Kvinna läkare. Doktor Karolina Widerström* har hösten 2021 utkommit på Appell Förlag. Det förlaget gav tidigare ut Fnisses *Vad gör en Gud?*. Och här påminner sig sekreteraren en kommentar fälld vid fyra års ålder av dottern Christina, tillika Prisses guddotter: *”Gud, hon är snäll hon.”* Vi kan här påminna oss om att två av Tomteklubbens tre (66 %) hederstomtar är kvinnor – Astrid Lindgren och Jenny Nyström.

Men tillbaka till Pauvres Honteux. Vårdbehovet i Stockholm fortsätter växa och 1885 läggs grundstenen till Hagahemmet, den första av två nya byggnader i hörnet Surbrunnsgatan/Hagagatan i kvarteret Polstjärnan, granne med Fnisses kvarter Orion.

Hagahemmet i hörnet Surbrunnsgatan/Hagagatan

På den här tiden har endast kvinnor möjlighet att få en bostad i Pauvres Honteux' regi. Och det gäller även när Stockholm och vårdbehovet växer vidare. Nu uppförs Fredhällshusen på Kungsholmen/Fredhäll. Arkitekten är Carl Åkerblad som bland annat även ritade stationsbyggnaderna vid Radiostationen i Grimeton utanför Varberg. Radiostationen blev 2004 upptagen på Unescos världsarvslista – Sveriges sjätte världsarv. Och Åkerblad ritade tillsammans med arkitekten Archibald Frid Fnisses nuvarande bostad, funkishuset på Kaplansbacken 5 på Kungsholmen. Häpp!

För att möta ett ytterligare ökat vårdbehov byggs Pauvres Honteux' Nockebyhem i Bromma 1967 och tio år senare Nockebyhus på andra sidan Drottningholmsvägen. Och nu ges även manliga behövande möjlighet att få en bostad. Båda anläggningarna vid Drottningholmsvägen ritas av arkitektparet Sven Backström och Leif Reinius. Jodå! Nästa generation Backström/Reinius, Adam Backström och Bobby Reinius, blev konfirmationskamrater till tomtarna i Engelsbrektskyrkan våren 1953.

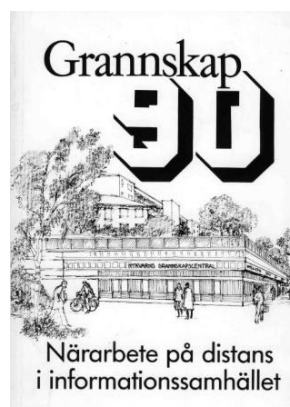

Nockebyhem och Nockebyhus vid Nockebybrons fäste

Mera kopplingar. Nockeby familjehotell vid Gubbkärrsvägen, granne med Nockebyhus, blev Nisses unga familjs första bostad. Familjehotellet stod klart 1952, också efter ritningar av arkitektkontoret Backström & Reinius. Ansvarig trädgårdsarkitekt var Walter Bauer, gift med konstnären Lisa Bauer, som illustrerade flera av Walters böcker. Lustigt nog illustrerade hon även forskningsrapporten om demonstrationsprojektet Grannskap 90 i Nykvarn som Fnisce iscensatte på 1980-talet.

Olle Engkvist på sin 70-årsdag 31 maj 1959 med trädgårdsarkitekten [Walter Bauer](#).

På fotografiet ovan samtalar Walter Bauer med Olle Engkvist, som var byggherren bakom Nockeby Familjehotell. Och inte bara det. Tillsammans med Backström & Reinius uppförde han även Nockebyhem och Nockebyhus.

Som barn till en murarmästare och själv till en början murarlärling skulle Olle göra en remarkabel karriär. Han fick tidigt stora uppdrag i samarbete med arkitekter som Gunnar Asplund, Cyrillus Johansson, Carl Åkerblad, Uno Åhrén och Ragnar Östberg.

Han blev också känd för att ha uppfört arkitekt Paul Hedqvists radhus, de så kallade Per Albinhusen längs Ålstensgatan i Bromma. Statsminister Per-Albin Hansson var Engkvists gode vän och hade beslutat sig för att bosätta sig vid Ålstensgatan.

Ett annat uppmärksammat projekt som Olle Engkvist kunde lägga till orderstocken var Göteborgs konserthus vid Götaplatsen. Och apropå konserthus. Han blev styrelseledamot i Konserthusstiftelsen i Stockholm 1949 och i Konserthörsningen 1955. Alltså samtidigt som Nisses pappa var Stockholms Konserthus' verkställande direktör.

Här kan vi ta ett stickspår till coronapandemin 2020. Syftet med Grannskap 90-projektet var att testa möjligheterna att med hjälp av den nya IT-tekniken arbeta på distans till sin arbetsgivare. Den möjligheten har många nu globalt fått testa i praktiken och i mer eller mindre full skala.

Backström & Reinius hade redan på 1950-talet en idé om en så kallad ABC-stad som resulterade i ett av 1900-talets internationellt mest uppmärksammade stadsutvecklingsprojekt - Vällingby Centrum. Även här var tanken att skapa närhet mellan arbete, boende och centrum.

Sven Backström och Leif Reinius

Vällingby Centrum

Det händer mycket när en stad växer. När tomtarna kom till världen 1937/38 med adress Fryxellsgatan 1 i kvarteret Sälgen låg två bensinstationer på kvarterets "baksida" i var sitt hörn vid Birger Jarlsgatan. En Shellmack i hörnet mot Rådmansgatan och en ESSO-mack i hörnet mot Kungstensgatan. Shellmacken lades ner 1975 när AB Svenska Shell flyttade sitt huvudkontor till Solna. I slutet av 1980-talet gjorde sig byggnaden känd som exteriören till Öhmans varuhus i Sveriges Televisions dramaserie Varuhuset.

Shellhuset

ESSO-macken

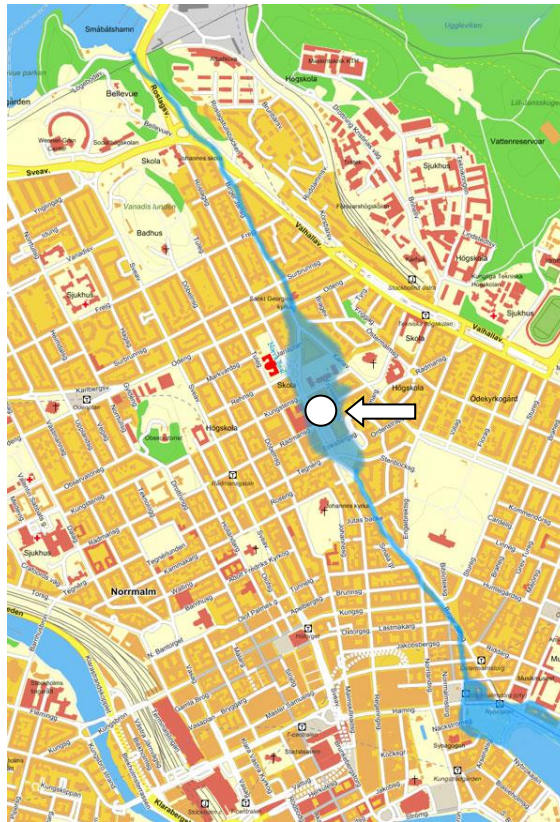
Nu 2021 är det dags att lägga ner den nästan 100 år gamla ESSO-macken (idag Circle K). På den högra bilden nedan skimtar man Fnisses familjs lägenhet (den vita översta våningsraden i mitten av bilden).

Om några år är stadsbilden förändrad och kvarteret Sälgen har begåvats med ett nytt bostadshus på platsen där ESSO-macken låg.

Det framtida hörnet Kungstensgatan/Birger Jarlsgatan

Att följa historiens gång kan ge perspektiv på tillvaron. Tomtarnas uppväxtmiljö var, hundra år innan tomtarnas familjer flyttade in, ett träsk i Stockholms utkanter som tjänstgjorde som avstjälningsplats för huvustadens latrin och annat avskräde. En å från Katrumpstullen vid Brunnsviken mynnade ut i Stora Träsket och fortsatte vidare till Katthavet vid Nybroviken. Landsvägen vid sidan av träskområdet mellan Brunnsviken och Nybroviken hette Stora Träskgatan (numera Birger Jarlsgatan).

Gamla träsket inlagt på modern karta med markering av kvarteret Sälgens plats i sumpmarken.

Den här historiska rundvandringen avslutas med att återknyta till Gamla Stan och kvarteret Venus. Det var där som Tomteklubbens andra halvlek inleddes den 5 december 1965 då Prisse kallade till *Extraordinarie Högtidssammanträde* i sin vindsvåning på Svartmangatan 24 med utsikt över Stockholms inlopp och restaurang Den Gyldene Freden.

Fredliga krigsfartyg på rednen

Den Gyldene Freden

Mitt emot Den Gyldene Freden på Österlånggatan 34 och granne med kvarteret Venus låg vinkällaren Remmaren. Huset revs 1895 när gatan breddades, men Remmaren fortsatte sin verksamhet i Den Gyldene Fredens lokaler. Vid breddningen av Österlånggatan försvann också vinkällarens granne, JG Sahlberg & Co Chokladhandel. Det visste varken Prisse eller Fnisse när de i olika omgångar bodde på Svartmangatan 24 i mitten av 1960-talet.

Svartmangatan 24

Österlånggatan 36

Den Gyldene Freden öppnades 1722, året efter Nordiska Krigets slut då den svenska stormakten upplöstes och kungamaktens diktatur avskaffades. Restaurangen påstås vara en av världens äldsta kontinuerligt existerande restauranger på en och samma plats. 1919 förvärvade konstnären Anders Zorn Den Gyldene Freden och donerade den till Svenska Akademien.

Två dagar före färdigställandet av den här årsberättelsen kan man i tidningen läsa att Lasse Åberg, Tomteklubbens (TK:s) *Diplomat med säck & luva*, alias Lisse, blir representerad på Nationalmuseum. Klubbens styrelse utbringar ett hejdundrande leve! Sedan tidigare ingår ju klubbens hederstomte Astrid Lindgrens arkiv i Kungliga Bibliotekets samlingar. Nu världsarv!

Mitt i Kungsholmen 4 december nummer 48

Lisse, TK:s diplomat

I samma tidning som Lisse uppmärksammas, noteras att Armand Duplantis, den svenske guldmedjören i stavhopp i Tokyo-OS, nu några månader efter OS-guldet flyttar till Kungsholmen. Och till vilket hus? Jo, samma bostadsrättsförening där årets sekreterare i Tomteklubben bor och där nu tomtarna avslutar det här årets möte.

Dags då att ånyo påminna om att Sverige för 300 år sedan avskaffade diktaturen och för 100 år sedan införde demokrati. Till detta kan nu läggas att Sverige i år 2021 för första gången väljer en kvinna till statsminister. Och att det sekulära Sverige alltså styrs av en kvinnlig statsminister samtidigt som det kyrkliga Sverige leds av en kvinnlig ärkebiskop.

En guldmedalj för demokrati och jämlikhet!

Det flaggar vi för!!!

